

Derleyenler
GÜNEY ÇEĞİN - EMRAH GÖKER
ALİM ARLI - ÜMİT TATLICAN
Ocak ve Zanaat

İletişim Yayınları 1205 • Politika Dizisi 59

ISBN-13: 978-975-05-0470-9

© 2007 İletişim Yayıncılık A. Ş.

1-3. BASKI 2007-2014, İstanbul

4. BASKI 2016, İstanbul

EDITÖR Tanıl Bora - Kıvanç Koçak

KAPAK Suat Aysu

UYGULAMA Nurgül Şimşek

DÜZELTİ Serap Yeğen - Mustafa Ürgen

BASKI ve CILT Ayhan Matbaası · SERTİFİKA NO. 22749

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak, No: 6/3

Bağcılar, İstanbul Tel: 212.445 32 38 • Faks: 212.445 05 63

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 10721

Binbirdirek Meydanı Sokak İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

Derleyenler
GÜNEY ÇEĞİN - EMRAH GÖKER
ALİM ARLI - ÜMİT TATLICAN

Ocak ve Zanaat

Pierre Bourdieu Derlemesi

i l e t i ŝ i m

Bilim insanları, meslekleri sayesinde ulaşmış oldukları bilgi ile bizi bekleyen faciaların önünü kesebilecek kişiler, susabilirler mi ya da susmaya hakları var mı? Ya da bu suskunluk, yardım edilmesi gereken ve şu anda tehlikede olan insanlara karşı yerine getirilmesi gereken sorumluluktan kaçma durumu değil mi?

Eğer dünyamızı ciddi felaketlerin beklediği doğruysa, o halde bu kişilerin, yani bu felaketleri önceden tahmin edebileceklerini düşünen ve bu felaketlerin gelişini görenlerin, bilim insanlarının, çokça sığındıkları bütün bahaneleri bir kenara atıp, gerçeği göstermek görevleri değil mi?

Aslında müdahil bir bilgi, yani, mesul bir bilim üretebilmek için, bilimsellik ilkelerine göre, özerk bilim insanları olarak çalışmamız gerekir. Meşru olarak dahil olmuş, gerçek bir müdahil bilim insanı olmak için, bilgiye sınılmak gerekir. Ve bu bilgi sadece bilim cemaatinin kurallarına tabi olan bilimsel çalışma ile edinilebilir.

PIERRE BOURDIEU, "Müdahil Bir Bilim İçin",
Le Monde diplomatique, Şubat 2002

İÇİNDEKİLER

<i>Teşekkür</i>	11
<i>Sunuş</i>	13
Vive La Crise!: Sosyal Bilimde Heterodoksi İçin PIERRE BOURDIEU	33

PIERRE BOURDIEU'NÜN YAŞAMI VE KARIYERİ

Pierre Bourdieu: Hayatı, Eserleri ve Entelektüel Gelişimi LOÏC WACQUANT	53
Bourdieu Sosyolojisinin Ana Hatları CRAIG CALHOUN	77

BOURDIEU SOSYOLOJİSİNİN EPISTEMOLOJİK ÇERÇEVESİ

Klasik Sosyolojide Derin Revizyon: Pierre Bourdieu Sosyolojisi ALİM ARLI	131
--	-----

Rahatsız Eden Bir Adamın Bilimi: Sosyoloji AHMET ZEKİ ÜNAL.....	161
Katılımcı-Toplumsal Bütün Sorunu: Parsons, Bourdieu, Giddens NICOS MOUZELIS.....	187
Bourdieu, Adorno ve Sosyolojik Düşüncenin Sınırları NEDİM KARAKAYALI.....	227
Pierre Bourdieu, Mütekabiliyet Analizi ve İstatistik Eğitimi KENT LÖFGREN.....	255

BOURDIEU SOSYOLOJİSİNDE **ANAHTAR KAVRAMLAR**

Ekonomik İndirgemeci mi Dediniz? EMRAH GÖKER.....	277
Bourdieu ve Giddens: Habitus veya Yapının İkililiği ÜMİT TATLİCAN – GÜNEY ÇEĞİN.....	303
Habitustan Hareketle: Kolektife Meydan Okuyan Tekil PHILIPPE CORCUFF.....	367
Pierre Bourdieu'nün Pratik Kuramının Kilidi: Alan Kavramı ALİ KAYA.....	397
Sabitfikirlerle Yüzleşen Bilimsel Tutum BARIŞ MÜCEN.....	421

BOURDIEU SOSYOLOJİSİNİN **TEMEL İLGİ ALANLARI**

Politika

Pierre Bourdieu ve Demokratik Siyaset Hakkında Göstergeler LOİC WACQUANT.....	439
Bourdieu, Politika ve Marksist Teori JIM WOLFREYS.....	459

Eğitim

Pierre Bourdieu ve Bir Maxwell Cini Olarak Okul YASİN AKTAY	473
---	-----

Entelektüel

Muhafif Bir Entelektüelin Büyü Bozumu: Bourdieu ve Entelektüeli Sorunsallaştırmak GÜNEY ÇEĞİN.....	499
--	-----

Sanat

Araştırma Tasarımı Açısından Pierre Bourdieu'nün Sanat Sosyolojisi EMRAH GÖKER.....	525
---	-----

Din

Bourdieu ve Din Alanı: Sermaye, İktidar, Modernlik ALİ MURAT YEL	559
--	-----

Eril tahakküm

Feminist Teoride Pierre Bourdieu Tartışmaları NEŞE ÖZTİMUR.....	581
---	-----

İdeoloji

"Sihirden Nefret Eden Bir İlüzyonist": Bourdieu, Gelenek ve İdeoloji H. BAHADIR TÜRK.....	605
---	-----

Skolastik aklın eleştirisi

Ehemmiyet Söylemi: "Kapital'i Okumak Hakkında Birkaç Eleştirel Not" Hakkında Birkaç Eleştirel Not PIERRE BOURDIEU	627
---	-----

TÜRKÇE'DE PIERRE BOURDIEU	645
--	-----

YAZARLAR	649
-----------------------	-----

TEŞEKKÜR

Bu derlemenin hazırlanma aşamasında birçok kişinin katkıları ve cesaretlendirmeleri, eserin nihai şeklini almasında ve muhtevasının geliştirilmesinde derleyenler için yol gösterici olmuştur. Çalışmanın her aşamasındaki cesaretlendirmeleri ve yol göstericiliği için sayın Hasan Tüzen'e; çeviri metinlerin seçiminde ve pek çok metnin tashihindeki cömert yardımları için Ahmet Zeki Ünal, Birol Dinçel ve Hasan Güven'e; metinlerin doğru ve berrak bir Türkçe ile ifade edilmesini sağlayacak titiz okuma ve tashihleri için Sema Beyaz'a; Bourdieu üzerine yapılmış son dönem çalışmaların ayrıntılı tahlillerini ileterek metinlerin oluşumunda önemli katkılar sağlayan Selim Karahasanoğlu'na ve çalışmayla yakından ilgilenen Tanıl Bora'ya ve Kıvanç Koçak'a müteşekkiriz.

SUNUŞ

Pierre Bourdieu'nün kırk seneyi aşan fikri üretimi, ardında görkemli bir külliyat bıraktı. 40 kadar kitap ve 400 civarında makaleden oluşan bu külliyatın cesameti, bugün Bourdieu'yü hakkında yazılması son derece güç ve vazgeçilmez bir düşünür haline getirmiştir. Bourdieu üzerine yazmanın ilk güçlüğü, onun sosyolojisini sınıflandırmanın imkânsızlık düzeyinde zorluğudur. Zira o, disiplinleri –sosyoloji, antropoloji, pedagoji, kültür tarihi, sanat, dilbilim, felsefe vs.– bir sıçrama tahtası olarak görür ve bu disiplinlerin sınırlarını aşarak ampirik ve kavramsal araştırmaya geçer. İkinci güçlük ise 1950'li ve 1960'lı yıllarda Fransa'da karakterize edilen ve entelektüel söylemin belirli bir örgütlenmesini yansıtan geniş bir disiplinlerarası zeminde ortaya çıkan Bourdieu sosyolojisinin algılanma tarzlarının, takipçilerince eleştirel olmayan bir övgü ve bazı düşünürlerce kibirli bir yok sayma arasında kutuplaştırılmasıdır. Kuşkusuz bu *gerilim hattı* kısmen Bourdieu'nün sosyal bilimlerdeki yerleşik yaklaşımlara karşı aldığı eleştirel duruştan ve onun kavgacı söyleminin, müritler toplamaya veya düşmanlar yaratmaya eğilimli olmasından da kaynaklanmaktadır. Üçüncü güçlükse, Bourdieu'nün kavramsal çerçevesinin ve büyülü kelimelerinin (alan-habitus-sermaye gibi bağıntı yumaklarının) zen-

gin karmaşıklığıdır. Kendine özgü kavramsal şebekesine kattığı her kavram ayrıntılı çözümler vaat eden potansiyeller taşımakta ve böylece her kavram yekdiğeriyle ilişki içinde anlam kazanmaktadır. Dilbilimsel düzeyinin derinliğinden kaynaklanan çetrefilli argümanları, paradoksal görünen uzun cümleleri, polemikçi yazı tarzı ve kendi ifadesiyle “*dilbilimsel bırakınız yapsınlar*”a geçit vermeyen bilimsel terminolojiye sadakati nedeniyle Bourdieu sosyolojisini kavramanın son derece güç olduğu söylenebilir.

Bu güçlükler ekseninde, söz konusu külliyatla bir *fikri duygudaşlık kurma* önerisini gündeme getiren bu derlemenin temel amacı, halihazırdaki akademik statükoya ve neoliberal tasalluta yönelttiği güçlü eleştiriler ve önerdiği yeni kavramlar aracılığıyla, Pierre Bourdieu'nün neden yalnızca sosyal teori geleneğini sürdüren *son* büyük sosyologlardan biri olarak değil, güncel bir düşünür olarak da okunması gerektiğini görmek ve göstermektir. Böyle bir amaç doğrultusunda, derlemenin çerçevesini en gerekli görünen konu başlıklarıyla sınırlandırarak okura, Bourdieu'nün çetrefilli metinlerinde yönünü bulabileceği, sosyolojik bilgi üretiminin merkezinde yol açtığı tartışmalara nüfuz etmesini sağlayacak bir araç vermek, bu çalışmanın temel hedefi olarak konulmuştur.

Genel anlamda *klasik sosyal teori geleneğini*, özelde ise Emile Durkheim'ın metinlerinden kaynaklanan *Fransız sosyoloji geleneğini* kendi soy kütüğü içerisinde, bir tür düşünsel seçkiye girerek (Emile Durkheim'dan Karl Marx'a, Marcel Mauss'dan Maurice Merleau-Ponty'ye kadar geniş bir yelpazede) sürdüren Bourdieu, yaşamı boyunca “teori kurumu”nu *aşındırıp* pratiklerin mantığını açıklayacak yeni bir sosyal teori araştırma programını şekillendirici gelişmelere anahtar olacak sorular sormuş ve kavramlar ortaya koymuştur. Disiplinlerarası bakışın sağladığı tutuculuk-karşıtlığı her düzlemde teorik bir avantaja dönüştüren (Wacquant'ın ifadesiyle) bu “eylem halindeki zihin”, kimi zaman Marksist çözümlenin merkezî terimlerinin (sınıf ya da sermaye) “*sosyalizmin kurumsal çözülüşü*” ile tedavülden kalktığı bir dönemde, “sınıf” ve “sermaye” kavramlarına gere-

ken sosyolojik itibarı teslim etmiştir. Kimi zaman da tahakküme karşı direniş mevzileri yaratacak düşünömsel (*reflexive*) bir sosyolojinin parametrelerini belirleyerek sosyolojik düşünce- den dışlanmaya çalışılan siyaseti, yeniden sosyolojik kuramın dinamik iklimine davet etmiş ve ilişkili bir tema üzerinde birey-lerin “pratik anlayışlar”ının toplumsal eşitsizliklerin yeniden- üretimini nasıl mümkün kıldığını inandırıcı bir biçimde ve tek- rar tekrar göstermekten bıkmamıştır. ’68 hareketinin düş kırık- lığından sonra Fransa’da ortaya çıkan yeni aydın tipinin, Mark- sizmi Stalinizm ile eşdeğer sayarak hayatın marjlarına ittiğı bir neoliberal hegemonik çağda, sosyolojinin bir *akılcı reel-politik* olarak yeniden inşasını öngören Bourdieu sosyolojisi, yerleşik düşünme tarzlarına bir meydan okuma olarak karşımızda olan- ca heybetiyle durmaktadır.

Öte taraftan pek çok sosyal bilimci tarafından kabul edi- len bir tespit, bu çalışmada olanca açıklığı ve gücüyle vurgu- lanmaktadır: Bugün, postmodernist teorisyenlerin *meta-anla- tı* yaftasıyla, post-Marksistlerin ise *tektipleştirici* olduğu suçla- masıyla sırtını çevirdiğı *kuramsal birikim*, Bourdieu sosyoloji- sinin gövdesinde bir *yeniden-yapılanmaya* uğramıştır. Bourdi- eu *pratik*, *iktidar* ve *toplumun* uygun bir kavranışının önünde- ki tek büyük engel olarak gördüğü felsefi entelektüalizmi alt et- mek için felsefenin araçlarını seferber eder ve sosyal bilimlerin köklü tarihselliğı üzerindeki ısrarcılığının yanı sıra, “postmo- dernizm” yaftası altında bugünlerde moda olan uysal rölativiz- me şiddetle karşı çıkan bir tavır takınır.

Pierre Bourdieu, dünyanın neresinde olursak olalım, anali- tik, eleştirel, sosyolojik fikirler ve araçlarla kendi hakkımızda düşünmenin geniş imkânlarını sunar. Sadece bunu yapmakla kalmaz; içinde yaşadığımız, eylediğimiz, etkileşim içine girdi- ğimiz sosyal dünyada bize fiiliyatımızın anlamını, bu fiiliyatın içinde var olduğu mekanizmaların yapısını ve bütün bu karma- şıklığın radikal bir çözümlemesini verir. Sloganın büyüğü dün- yasına başvurmadan *sahici düşüncenin* ve *araştırmanın* altyapı- sını ortaya koyar. Bourdieu için sosyolojik bilgi, değerini, in- sanlara kendi yapıp etmelerinin bilgisini geri veren radikal bir

tarihselci tahlil içerisinde kazanır. Bu çerçeveden bakıldığında sosyolojik bilginin egemen gündemi, Batılı toplumların halihazırdaki sorunlarının mantığının ortaya konduğu bir epistemoloji alanı olarak düşünülmemelidir. Zira sosyolojik bilginin arayışı, dünya üzerindeki toplumlararası iktisadi ve kültürel eşitsiz gelişmenin egemenlik bağlarıyla birbirine bağlanmış yapısının ilişkisel bir analizini de öngörmeli ve ortaya koymalıdır. Dolayısıyla bu gündemi belirleyen herhangi bir merkezci eğilim, içinde öteki toplumlara sömürgeleştiren ciddi bir epistemolojik hastalık barındırır.

Sosyologların uzunca bir dönemdir sınıf çözümlemelerinin yaşadığı tıkanmadan dolayı, gündemlerinden düşürdükleri eşitlik meselesiyle ilgili Bourdieu'nün epistemolojisi, derin eşitlikçi bir kavrayışı gündeme getirir. Bu kavrayış, sınıfların yeniden-üretimi sorununun tek boyutlu bağlamsalçı açıklamalarından ziyade, toplumsal gelişmenin her farklı aşamasında geçerli olan karmaşık boyutlarının ortaya konmasının zorunluluğuyula da alâkalıdır. Örneğin, iktisadi bağlamın toplumsalın mantığını belirleyiciliğinin görece yoğun olduğu dönemlerde eğitim mekanizmaları veyahut kültürel yeniden-üretimin belirleyiciliğinin çözümlemelerde arka plana atılması, egemenlik ilişkilerini ikame eden farklı mekanizmaların üzerini örter. Sosyolojik bilginin çok boyutluluğu, Bourdieu'nün işaret ettiği düşünsel sosyolojinin vurguladığı epistemik dikkati de gerektirmektedir. Sosyologun ürettiği bilgi ile müdahil olduğu bilimsel alanda sürekli hesaba katmak zorunda olduğu, bilgi ve maddi ilişkilerle ikame edilen egemenlik bağlarının eleştirisi, özgürlük veya tahakküm sarkacında toplumsal ve biyolojik bedenlerde üreteceği çifte tarihsel tahakkümün sorumluluğunu da getirmektedir.

Bourdieu Japonya'da yaptığı bir konuşmada, Japon toplumuna dışarıdan bakan bir göz olan Ruth Benedict'in *Krizantem ve Kılıç*'ının Japon sosyologlarda yarattığı hoşnutsuzluğun aynısını, kendisinin Fransa üzerine çalışan Amerikalı etnologların çalışmalarıyla ilgili hissettiğinden yakındır. Kendi çalışmalarının öncelikle Fransız toplumu üzerine çalışılmış araştırmalar ola-

rak okunması gereğinin, pratiklerin anlamını ortaya koymaya çalışan sosyoloğun bir tür zorunluluğu olduğundan bahseder. Sömürge döneminden miras kalan bilgi yapılarının eleştirisinin sosyolojinin bir başka görevi olduğu gerçeği, bilgi üretme tarzlarını yapılandıran sömürgeci habitusun ürettiği ilkel-medeni, yerli-yabancı, yerel-evrensel gibisinden kategorilerin bilimsel geçerlilik iddialarının da tartışmaya açılması anlamına gelir. Bu meyanda, hem sömürgeci tarihin bilgi kategorilerinin yıkılması hem de epistemolojik tahakküme yol açan herhangi bir etno-merkezci kavrayışın bertaraf edilmesi Bourdieucü sosyolojinin temel kalkış noktalarından birisini oluşturur. Bourdieu'nün sözünü ettiği *imtiyazlının perspektifi yerine bilim nesnesiyle ilişkinin bilimsel kontrolü* yaklaşımı, ortak duyuya dayanan sağduyusal amiyane bilginin ön kabullerini sosyolojiden kapı dışarı eder. Bu tutum, katıksız piyasa mantığı tarafından sömürgeleştirilmeye çalışılan sosyal bilimlerin bu politikalara karşı çıkış noktasını da gösterir.

Buraya kadar farklı özellik ve niteliklerine değindiğimiz Bourdieu sosyolojisinin, Türkiye'nin sosyal bilimsel üretim alanına hangi eksenlerde hitap edeceği; eğitim süreçleri yoluyla üretilen eşitsizliklerin nasıl sorunsallaştırılacağı; farklı kültürel alanlarda yapılaşmış otoriter kalıpların hangi kavramlar aracılığıyla parçalanacağı; kültürel kaynakların eşitsiz dağıtımını yeniden-üreten mekanizmaların entelektüalist yatkınlıkları nasıl oluşturduğunun ortaya konulacağı; toplumsal eşitliği kökünden tahrir eden sağlık ve konut politikalarının iç yüzünü nasıl ifşa edeceği ve mevcut sosyal-siyasal durumun eleştirisi için nasıl temellük edilebileceği bu derlemenin diğer bir amacını oluşturmaktadır. Ne yazık ki, bu sorunları açıklamak için Bourdieu sosyolojisinin potansiyelleri Türkiye'de bugüne kadar çok az kullanıldı. Bourdieu sosyolojisini tercüme etme, anlama, eleştirme ve uygulama kulvarlarında katedilecek çok fazla yol olmasına rağmen elinizdeki kitapta bulunan makalelerin üstesinden çırağına kadar Türkiyeli bütün sosyal bilim zanaatkarları için çalışmalarında ve derslerinde yararlanabilecekleri başvuru kaynaklarından biri olmasını amaçladık.

Türkçe’de şu an Bourdieu sosyolojisi kitap formunda, Kesit Yayınları’nın çevirdiği *Pratik Nedenler* (1995) ve *Toplumbilim Sorunları* (1997) derlemeleri, YKY’nin çevirdiği *Televizyon Üzerine* (1997), *Sanatın Kuralları* (1999), *Karşı Ateşler* (2006); İletişim Yayınları’ndan çıkan *Düşünümsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar* (2003) ve Kalan Yayınları’ndan çıkan *Hukuk Gücü: Yasal Alanın Sosyolojisine Doğru* (2005) ile temsil edilmekte. (Derlemenin sonunda makale formundaki Bourdieu çevirilerinden, Bourdieu hakkında veya Bourdieu sosyolojisinin araçlarını kullanarak yazılmış Türkçe makalelerden ve tezlerden oluşan bir bibliyografya bulabilirsiniz.)

Aşılmasını umduğumuz bu kıtlık hali içinde daha önce (Türkçe’ye çok daha fazla çevrilmiş) Baudrillard, Deleuze, Foucault gibi figürlerin, düşünümSELLikten ve eleştirellikten uzak tekrarlama yazıları ile Türkiye temsilciliğini yapan yayının çevreleri kısmen Bourdieu’yü de postyapısalcı bir potada eritmeye çalışmışlardı. 1980’li yıllarda Bourdieu sosyolojisine İngiltere’de ve ABD’de verilen tepkilerin bir kısmını andıran bu tarihsizleştirme çabaları içinde Bourdieu’nün sanat sosyolojisi, estetik aklın eleştirisi, bedenselleştirme ve kültür gibi ilgileri külliyatından cimbızlandı; yaklaşımının içine yerleştiği gelenekten tamamen bihaber bir edayla Bourdieu kuramsal alışkanlıklara göre tanıdık bir yerlere çekilmeye çalışıldı. Bu tarz çarpıtmaların “Bourdieu ocağının” ortaklaşa ve bilimsel olan bir sosyoloji ile, demokratik ve özgürleşme yanlısı bir bilim politikası ile, nesneleştiren akademisyenleri nesneleştirerek önerdiği düşünümsel üretim ile, gerçek dünyayı açıklamak ve bu dünyanın farkına varılamayan şiddetine karşı çıkabilecek yatkınlıklar geliştirmek ile ilgili kurucu dertlerinin üzerini örttüğünü düşünüyoruz. Türkiye sosyal bilimsel üretiminde gösterişçi kuramcılığı ve felsefi spekülasyonu öne çıkaran konular, belki de sayısallaştırmadan, açıklamadan ve ampirik ilgilere uzak durmak istediklerinden, Bourdieu sosyolojisinin formelleştirme, istatistiki epistemoloji (özellikle mütakabiliyet analizi yöntemi üzerinden), alan analizi ve mülakat teknikleri konularına da eğilmediler. Bourdieu’yü kendi akademik habi-

tusları ile sindirmekte zorlanan bazıları da, onu postyapısalcılığa yontmaktan vazgeçip, “ekonomik determinizm”, “failin direnişine olanak tanımama”, “aşırı yapısalcılık” gibi ABD akademi alanından ithal edilmiş hazır eleştirilerle kendi konumlarını Bourdieu’den tefrik etmeye çalıştılar.

Bunun yanında Bourdieu sosyolojisi, bizdeki sosyal bilimsel üretimin diğer ucunu işgal eden pozitivist yatkınlıkları da tehdit ediyor; ancak şimdiye dek bu çevreler, bir ihtimal Bourdieu’yü “ne dediği anlaşılmayan bir Fransız daha” diye bildiklerinden, külliyatıyla pek ilgilenmediler. Araştırma ufku kapalı uçlu anketlerle, nedensellik anlayışı istatistik yazılımlarından öğrenilen birkaç işlemle sınırlı olan, son yıllarda giderek daha yoğun bir biçimde piyasa araştırmaları sektöründe istihdam edilen akademik üreticiler için Bourdieu sosyolojisi güçlü bir büyübozumu etkisi yaratacaktır. Özellikle Türkiye üniversitelerinin iktisat ve işletme bölümlerini sömürgeleştirmekte olan metodolojik bireysellik varsayımlarına ve oyun kuramı modellemelerine karşı, kuramda icat edilip çeşitli kurumsal ve politik süreçlerle desteklenerek topluma dayatılan “ekonomik insana” karşı topyekûn bir meydan okumadır Bourdieu sosyolojisi.

Yine de bir noktayı daha hatırlatmakta fayda görüyoruz: Kuzey’in akademik alanlarındaki kurumsallaşma tarihleri ve taşlaşmış sosyal bilim mevzileri ile Türkiye’deki durum karşılaştırıldığında, Bourdieu sosyolojisinin sebep olduğu (ve olabileceği) tartışma ve araştırmaların üretkenliği açısından Türkiye sosyal bilimi lehine görülebilecek bazı farklılıklar olduğunu düşünüyoruz. ABD ve İngiltere akademi alanlarındaki Bourdieu sosyolojisini ehlileştirme girişimi, sosyal bilim üretimindeki ABD hegemonyasının dayattığı etnomerkezci etkiyle de birlikte, bu sosyolojiyi alanın mevcut kutuplarından (yapı-fail, bütünsellik-bireysellik, yeniden-üretim-direnış gibi) aşına olunan çerçevelere uydurmaya çabalamıştı. Bu iki ülkede akademisyenlere dayatılan kariyer menzillerinin bireysel başarıyı, parlak, hırslı kahramanları, rekabeti, sistemkarşıtı olmayan, akademi müessesesiyle hemhal olan ılımlı bir muhalefeti kayırması da Bourdieu okulunun yeniden tesis etmeye çalıştığı ortaklaşacılığa tama-

men koşuttu. Giderek aktif politik bağlılıklardan uzaklaşmış ve mevzilerini saf entelektüel üretime çekmiş “radikallerin” çoğu da Bourdieu’nün önerdiği düşünömselliğe direnip “radikal” konumlarını akademik *doxa* ile barışık olan postyapısalcılık, post-Marksizm, yapıbozumcu edebiyat kuramı, kültürel çalışmalar gibi akımlarla meşrulaştırdılar.

Bourdieu okulunun sahiplendiği, ABD ve İngiltere’de bugüne dek (alanın kenarlarına itilmiş istisnalar dışında) tam anlaşılmamış Durkheim-Mauss-Bachelard-Canguilhem geleneği, giderek daha fazla (Raymond Boudon’un ideal-tipik örneği olduğu ABD eğitimli sosyal bilimcilerin etkisiyle) ABD hegemonyasına giren Fransız akademi alanı içinde de marjinalleştirilmeye karşı sıkı bir mücadele verdi. Fransa’da kolektif akademik üretimin yaşam sahası biraz daha geniş olsa da Bourdieu sosyolojisi eleştirilerini giderek daha sık ABD’den ithal etmeye başlayan Fransız sosyal bilimciler karşısında da sert mevzi savaşlarına bulaşmak zorunda kaldı. Buna ek olarak, öznelci, rölativist ve antirealist varsayımlarla çalışan entelektüellerin, özellikle sanatsal üretim alanında hâkim konumları işgal eden eyleycilerin Bourdieu okulunununki gibi projelere karşı ABD ve İngiltere’deki muadillerinden daha saldırgan oldukları tartışılabilir. Neoliberal kapitalizm karşısında tartışmalı politik konumlar işgal eden Bruno Latour ve Alain Touraine gibi akademisyenlerin Bourdieu sosyolojisine karşı geliştirdikleri hınç, başka bir incelemenin konusu tabii.

Bu ahvalle karşılaştırıldığında, Türkiye sosyal bilim alanındaki çarpık kurumsallaşma ve alan araştırma süreçleri içinde pişirilmiş yöntem ve kuramlardan çok, pratik bilgiden kopuk ithalatın hâkim olması akademik iktidar tekellerinin “kâğıttan kaplan” misali zayıflığının bir işareti olarak görölebilir. Bir taraftan akademi alanı içindeki güçlerini akademik üretimden çok bürokratik mevkilliklerinden, politik çıkar yatırımlarından ve(ya) serbest piyasaya tahvil edilebilen ilişkilerinden tedarik eden faillere karşı; diğer taraftan da mevzilerini dayatılan akademik sermaye biriktirme oyununu benimseyerek, bencilce ve gönölsüzce ama “son model” literatürlerden beslenerek üre-

tilmiş, muhalif dertlerden uzak ürünlerle korumaya çalışan faillere karşı kolektif, düşünümsel ve bütünsel bir araştırma pratiği kuvvetlendirilebilir. Bourdieu okulundan esinlenecek böyle bir pratiğin, Türkiye sosyal bilim alanında güçlü bir bilimsel program başlatacak potansiyelleri olduğunu düşünüyoruz.

Ne var ki, Türkiye’de Foucault, Derrida, Baudrillard, Žižek gibi isimlerin temsilciliklerinin açılmasıyla yaratılan; eleştirelilikten, bu düşünürleri aşmaya çalışmaktan ve onların iddialarını sınavacak araştırmalar yapmaktan uzak “ersatz üretim biçiminin” (başka bir deyişle “papağan etkisinin”) Bourdieu ile yeniden-üretileme tehlikesine de dikkat çekmek gerekiyor. Bir yetiştirme, öğrenme ve bilgi paylaşma pratiği ve bir zanaat olarak Bourdieu sosyolojisini, etrafında “büyük adama” güzellemeler üretilip durulan bir *Bourdieu’nün* sosyolojisi kültüne dönüştürmek iştenden bile değil.

Sosyal bilim alanı içinde bu olumsuz eğilimden sakınmanın iki tane olmazsa olmaz koşulu olduğu fikrindeyiz: Birincisi, içerisinde dertlerin, varsayımların ve yöntemlerin birlikte üretilip sınandığı, araştırma tasarımlarının ve bulgularının paylaşıldığı, varılan sonuçların ve yapılan açıklamaların politik imalarının hep beraber tartışılıp sahiplenildiği, akademinin hâkim ruhuna (*illusio*) kafa tutan özerk kolektifler oluşturarak ilerlemeliyiz. Akademi içinde (ve kendi içinde) başta cinsiyetçilik olmak üzere her türlü ayrımcılığa karşı sürekli teyakkuza olacak, üniversitelerin kurumsal örgütlenmesinde yeniden-üretilip duran irili ufaklı feodal devletçikleri taklit etmeyecek, nihayetinde sayıları arttıkça alanın çehresini değiştirebilecek araştırma alt-alanları oluşturmaktan bahsediyoruz. İçinde ölü ya da diri şeyhlerin cübbelerine yüz sürülen tekkelerden değil, bilginin bölüşüldüğü, dayanışma içinde iş üretilen ocaklardan.

Kişi kültüründen sakınmaya yardımcı olacak ikinci şey, bizzat Bourdieu’nün yazdıklarıyla kurulacak ilişkiyle ilgili. Bu külliyata, akademik oyunu sürdürme çıkarı peşinde içinden beğenilen şeylerin cımbızlanıp beğenilmeyenlerin özenle ayıklanacağı, eleştirilsin veya benimsensin içeriğinin fetişleştirildiği bir “miras”, ara ara ziyaret edilecek bir “millî park” muamelesi ya-

pılmaması gerekiyor. Bizim önerdiğimiz, ileride Türkçe çevirilerine daha fazla erişebilmeyi temenni ettiğimiz bu külliyatı, ilgili herkesin ortak mülkiyeti olan, beraberce işleyip yeşerteceğimiz bir âmme (*commons*) olarak sahiplenmek. Elinizdeki derlemedeki katkılar, halihazırda yüzlerce araştırmacıya kucak açmış bu geniş toprakların ancak küçük bir kısmını iskân etmekte. Buna rağmen umuyoruz ki buraların güzel havası hakkında okuyuculara davetkâr fikirler verebilirler.

* * *

Derlememizdeki yazıların kısa özetlerini aktarmadan önce, Bourdieu'nün sosyolojik projesi açısından merkezî olan tema ve kavramların Türkçe'ye tercümesi hakkında bazı notlar düşmek istiyoruz. David Swartz'ın Bourdieu sosyolojisine ilişkin enfes çalışması *Culture and Power*'da özlü biçimde ifade ettiği gibi Pierre Bourdieu'nün kavramsal dünyasının zengin karmaşıklığı, basit bir özete direnir. Bu güçlüğü bilincinde olduğumuzdan, onun kapsamlı kavramsal çatisının doğru bir aktarımı için ekstra çaba harcadık. Derlememizin oluşumu sırasında tüm yazarlarla ortak bir dil yakalamanın zarureti üzerinde durduk.

Bu meyanda, Bourdieu'nün pratikler kuramının sıkı bir kavranışı için, kültür ile toplumsal yapı arasındaki ilişkileri kavramsallaştırma yolunda kritik bir kavram olan *champ* (*field*) kavramının “alan” şeklinde çevrilmesini uygun gördük. Ancak “saha” (H. Bahadır Türk) ve “arena” (Ali Murat Yel) gibi karşılıkların da kullanılabileceği bizzat yazarlarımız tarafından kendi metinlerinde bir öneri olarak sunuldu. “Alan” karşılığının daha uygun olduğunu düşünmemizin bir nedeni daha var. Bugüne kadarki Bourdieu çevirilerinde “uzam” ile karşılanan *espace* (*space*) kavramını anlaşılır kılması açısından “alan”ın daha uygun bir karşılık olduğu fikrindeyiz. Çünkü alan(lar) mefhumu, Bourdieu'nün araştırma tasarımının geometriden ödünç aldığı şekliyle bir “toplumsal uzay” (tercih ettiğimiz karşılık) üzerine bina edilen bir kavram/nesnedir.

Bütün yazarların mutabık olduğu diğer bir nokta *habitus* kavramını Türkçeleştirmeden kullanmaktı. Bourdieu'nün kav-

ramsal stratejisini açıklamak için anahtar bir terim olan ve basitçe ifadesi çoğu kez zor, en azından çok esnek, fakat büyüleyici bir kavram olan *habitus* ilişkin tek farklı tercüme önerisi kendi yazısının bağlamına uygun olarak Barış Mücen'in "tutum" karşılığı oldu. Benzer şekilde *doxa* kavramı da Türkçeleştirilmeden derlememizde kullanılmışsa da yine Barış Mücen'in ağırlıklı bu kavrama odaklandığı yazısında önerdiği karşılığın Türkçe'de yerleşikleşecek bir niteliğe sahip olduğunu düşünüyoruz: "Sabitfikir".

Bourdieu sosyolojisinde sıkça başvurulan *agent* ağırlıklı "eyleyici", bazen de "fail" ile karşılanıyor derleme yazılarında. Kilit kavramlardan bir başkası olan *réflexivité* (*reflexivity*) için daha önce önerilmiş olan "düşünümsellik" kullanıldı, burada bir kez daha Barış Mücen'in "yüzleşme" önerisinin bazı bağlamlarda daha ufuk açıcı olduğunu düşündük. Farklı alanlardaki pratiklerin simgesel ekonomilerinin benzeşmesiyle ilgili Bourdieu'nün sık kullandığı *homologie*'yi (*homology*) "eşmantık" ile karşılamayı önerdik. Bourdieu sosyolojisine kendisinin ve çalışma arkadaşlarının verdiği isim olan *structuralisme génétique* (*generative/gentic structuralism*) ise "üretken yapısalcılık" olarak çevrildi (Emrah Göker'in önerisi "doğurgan yapısalcılık" oldu).

Bir de bizi düşündüren, Bourdieu sosyolojisinin eleştirel olarak karşısına aldığı "şey"lerden biri olan *le sens commun* (*common sense*) idi. Önceki sosyal bilim metinlerindeki "sağduyu" karşılığının taşıdığı olumlayıcı ve bireysel anlam sebebiyle Bourdieu'deki kullanımı taşıyamadığını düşündük. Derlemede ağırlıklı kullanım "ortak duyu" oldu, "ortak hissiyat" da kullanıldı.

* * *

Derlememizin ilk makalesi, Türkçe'de ilk kez burada yayımlanan bir Pierre Bourdieu yazısı. Nisan 1987'de Chicago Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde sosyal bilimlerde yerleşikleşmiş tartışlıklar hakkında yaptığı bir konuşmadan, öğrencisi Loïc J.D. Wacquant'ın çevirip bibliyografik notlarla birlikte hazırladığı bu kısa yazı, Bourdieu sosyolojisinin Kuzey'in hâkim meta-ku-

ramsal konumlanmalarına karşı durduğu yeri tanıtıyor. Özellikle ABD sosyolojisi hakkında vurucu tespitleri olan Bourdieu, yapı-eyleyici, nesnellik-öznellik, nicelik-nitelik gibi sahte karşıtlıkların ötesine, bu çekişmelerin sosyal bilimde yarattığı krizi heterodoksi adına kutlayarak, nasıl geçebileceğimizi soruşturuyor.

Bu ilk metnin hazırlayıcısı ve 1980'li yılların sonundan itibaren ustası Bourdieu ile giderek güçlenen bir bilimsel düşünce ve eylem ortaklığına giren Loïc J.D. Wacquant, derlememizdeki ilk makalesinde Bourdieu'nün hayatı ile entelektüel gelişimi arasındaki rabıtaya vurgu yaptığı bir tanıtım incelemesine girişiyor. Bourdieu sosyolojisindeki temel mefhumların, Bourdieu'nün hangi eserleriyle ve ne tür bir gelenek içinden kurulduğunu ele alan Wacquant, Bourdieu'nün izlediği entelektüel yörüngeyi, onu yaşamının sonuna doğru daha faal politik faaliyetlere yöneltmesini de tartışıyor.

Derlememizin Bourdieu hakkındaki ikinci ve daha ayrıntılı tanıtım yazısı ise Craig Calhoun'a ait. Calhoun, Bourdieu sosyolojisinin merkezî mefhumlarını gündelik hayatın dili içinden yorumlayarak, okura Bourdieu ile kuracağı *fikrî ilişkiye* dair önemli ipuçları veriyor. Bourdieu'nün kavranması güç metinlerine oldukça açıklayıcı bir tavırla yaklaşan yazar, bir bütün olarak Bourdieu'nün sosyolojik projesinin neredeyse tüm veçhelerine eğiliyor. Aynı zamanda düşünürün hayat öyküsünün etrafında dolaşarak sosyolojisini oluşturan anahtar kavramları oldukça sarıh bir dille aktarıp, Bourdieu sosyolojisini farklı perspektiflerden eleştirenleri de devreye sokuyor.

Alim Arlı'nın makalesi, çağdaş bilim felsefesinde etkili olan iki akımı temsil eden ve bilimi biri "paradigma", diğeri "bir keşif mantığı" şeklinde kavrayarak neorasyonalist tarihselcilik ile eleştirel rasyonalizm arasında kutuplaştıran Kuhn ve Popper'ın tartışmalarının sosyolojideki yansımalarını Bourdieu üzerinden tartışıyor. Bourdieu'nün hem bu kutuplaşmadaki gerilimi düşüren bir kavramsal tartışma yaptığını hem de postkartezyen düşünceyi sosyolojide egemen hale getirmeye çalıştığını belirten Arlı, onun aynı zamanda klasik sosyolojideki teorik mirası yeniden yorumlayarak bilimin önündeki rölativist ve aşırı ya-

pısalıcı eğilimlere karşı önemli bir cevap verdiğini iddia ediyor. Sosyolojinin bir bilim olduğunun ısrarlı biçimde vurgulanması gerektiğini belirten Arlı, bu noktada sorumluluk sahibi bir bilim için Bourdieu'nün bilim dünyasında vazgeçilmez bir yer işgal ettiğini savunuyor.

“Rahatsız Eden bir Adamın Bilimi: Sosyoloji” başlıklı denemesinde Ahmet Zeki Ünal, Bourdieu'nün sosyolojiye ve sosyologlara sosyal yaşamda ne tür bir görev yüklediğini irdeliyor. Bourdieu'nün bir bilim olarak sosyoloji yapma tarzının, sosyal evrenin yapısını etkileyecek sonuçları üreten bir niteliğini öngören bu yazı, Bourdieu'nün “özgürleştirici” sosyoloji aracılığıyla kendi hayatında bilimin kuramsal sınırlarına hapsolmeden geliştirdiği bilimsel teorilere paralel eylemlerin izini sürüyor. Aynı zamanda Bourdieu'nün nesnelcilik ile öznelcilik, yapı ile birey gibi “sahte” dikotomileri aşma çabasındaki bilim anlayışı doğrultusunda Marx ve Weber karşıtlığını da uzlaştırmada ne kadar mahir olduğunu gözler önüne sererek, Bourdieu'nün Marx ve Weber'in ikisinden yola çıkarak geliştirdiği sosyal tabakalaşma kuramını örnek olarak ele alıyor. Bourdieu'nün bağdaştırıcı sosyal bilim anlayışı çerçevesinde sosyologların bilimsel çalışmalarının metodolojisi de makalede ele alınan konular arasında.

Epistemolojik soruşturmaya, mukayeseli bir çizgide, Bourdieu sosyolojisini Anthony Giddens ve Talcott Parsons'ın yaklaşımlarıyla karşılaştıran bir makaleyle devam ediyoruz. *Sociological Theory: What Went Wrong?* adlı kitabının 6. bölümünden uyarlanan bu yazıda Nicos Mouzelis, yapı-eyleyici karşıtlığına verilen yanıtları ele alırken, Bourdieu'nün bu karşıtlığa *habitus* mefhumu üzerinden önerdiği çözüm karşısında, Parsons'ın aktör-merkezli mikro sosyolojisinin ve Giddens'in yapılaşma kuramının konumunu inceliyor.

Bunu bir başka karşılaştırma yazısı izliyor: Bourdieu *versus* Adorno. Nedim Karakayalı eleştirel yazısına, bilimsel eylemin hem sakatlayıcı hem de özgürleştirici etkileriyle gündelik hayattan belirli bir mesafe alması gerektiği düşüncesiyle başlıyor. Sosyal hayatın pratik muhtevası hakkındaki bu ilke ekse-

ninde, Bourdieu'nün de tıpkı Adorno gibi çağdaş toplumun teorik eleştirisi için kuvvetli bir alternatif önerdiğini iddia ediyor. Ancak sosyolojik bilginin koşullarına dair bu vurgu nedeniyle düşünümsel sosyolojinin, teorinin epistemolojiye boyun eğdirebilirken, sosyologların da farklı bir toplum tahayyülünden uzaklaşabilme tehlikesi içinde olduğunu iddia ediyor. Oysa Bourdieu ve Adorno'nun çalışmaları birlikte okunduklarında sosyoloğun yoluna çıkma ihtimali olan bu iki potansiyel tehlikeye karşı bir hat oluşturulabileceğini iddia eden Karakayalı'ya göre, Bourdieu'nün "kuramsalcılık" eleştirisi ve Adorno'nun "bilimselcilik" eleştirisi bu çerçeveyi sağlayabilecek teorik araçlar olabilir.

Bu kadar kuram ağırlıklı bir derlemede Bourdieu'nün sosyolojisini nasıl icra ettiğini sorgulayan bir yazının da elzem olduğuna inanıyoruz. Zira sosyolojideki nesnelci ve öznelci eğilimler arasındaki tartışmalardan önemli kısmı, sayısallaştırılabilir bir bilim dilinin epistemolojik engellere çarpmadan nasıl kurulacağıyla ilgilidir. Bu bağlamda Bourdieu'nün yapısal inşacı analizlerinin temel taşlarından olan istatistiki mütakabiliyet analizi önemli bir yaklaşım olarak karşımıza çıkıyor. Bu tekniği eğitim araştırmalarındaki (ve genel olarak sosyal bilimlerdeki) yaygın istatistiki yaklaşımlarla karşılaştıran Kent Löfgren, makalesinde, Bourdieu'nün mütakabiliyet analizinin ilişkisel mantığının, bu alanda yepyeni soruşturma olanakları sunduğunu belirtiyor. Tekniği örnek bir veri seti üzerinden açıklayan Löfgren, çok boyutlu ve çok faktörlü bir ilişkisel açıklama biçiminin istatistiki araştırmalarda kullanılması için tekniğin Bourdieu sosyolojisindeki kullanımının önemini vurguluyor.

Ali Kaya'nın yazısı ise Bourdieu'nün en önemli kavramlarından biri olan "alan" üzerine odaklanıyor. Bu kavramı Bourdieu'nün sembolik metalar teorisi ile ilişkilendirerek inceleyen Kaya, ilkin kavramın muhtevasını, akabinde de "alan"ın sınırlarını belirleyen sosyal koşulları ele alıyor. Farklı sosyal "alan"ların birbirleriyle ilişkilerini "alan eşmantıkları" sorunu çerçevesinde tartışan deneme, son olarak, alanlar arasındaki hiyerarşik yapıyı ortaya çıkarmak için Bourdieu sosyolojisinde

meta-alan olarak nitelendirilebilecek iktidar alanının üzerinden bu sorunu tartışmaya açıyor.

Emrah Göker'in "‘Ekonomik İndirgemeci’ mi Dediniz?" başlıklı makalesi, Bourdieu sosyolojisinin kurucu kavramsal araçlarından biri olan "sermaye"nin Bourdieu'nün araştırmalarına nasıl yerleştirildiğini ve neyi açıkladığını soruşturuyor. Göker bu soruşturmayı, Bourdieu'nün yaklaşımına yöneltilen "ekonomik indirgemeci" suçlamasına Bourdieu'nün araştırmalarıyla verdiği yanıt üzerinden yaparak, onun ekonominin sosyal yapıları analizini ele alıyor.

Ümit Tatlıcan ve Güney Çeğin ise "Bourdieu ve Giddens: Habitus veya Yapının İkiliği" adlı yazıda, Bourdieu ve Giddens'in sosyolojiyi istila ettiğini düşündükleri düalizmleri ortadan kaldırmak için geliştirdikleri kavramlar üzerinden bir karşılaştırmaya girişiyorlar. Yazı, ilk önce Giddens ve Bourdieu dahil 1970'li yıllarda çoğu sosyoloğu çözüm arayışına iten koşulların kısa bir özetiyle başlıyor. Ardından Bourdieu'nün "habitus" kavramı ayrıntılı olarak açıklandıktan sonra, Giddens'in yapılaşma teorisinin en temel kavramı olan "yapının ikiliği" düşüncesinin farklı alanlardaki kullanımlarına eğiliyor. İki yazarın bu konudaki çabalarının bir dökümünü veren bu hacimli yazının temel derdi, sosyal bilimlere örseleyen kalıcı çatışmaları, bir anlamda sosyolojik muammayı çözmeye yolunda bir adım atmak olarak özetlenebilir.

Fransız sosyolog Philippe Corcuff, habitus kavramını felsefi bir açıdan tartışmaya açtığı makalesinde, bireysel habitus ile sınıf habitusu arasındaki ayrımların önemine değinerek, habitus kavramından hareketle determinist ve yüzeysel bir açıklama tarzının tehlikelerine dikkat çekiyor. Habitus kavramı ile Bourdieu'nün, tekilliğin içinde yer aldığı kolektifi ve gerçek bir kolektif tekilliğin çok yönlü yapısal özelliklerini açıklamaya çalıştığını belirten Corcuff, kavramın farklı durumlarda tekilliğin farklı yüzlerini tanımlamaya yardımcı olabileceği gibi, buna engel de olabileceğini iddia ediyor. Corcuff makalesinde, kolektifin tekil karşısındaki, tekilin ise farklı kolektif durumlar içindeki şekillenmelerini açıklamak için habitus kav-

ramının bilimsel sınırlarına ve kavramın yeni açılımlarını ortaya koyacak bilimsel çalışmalar içinde işlenmesinin önemine dikkat çekiyor.

Bourdieu sosyolojisinin gündelik fikirlere ve gündelik eylemin sabitfikirli (*doxic*) tutumuna (*habitus*) karşı verdiği bilimsel mücadeleyi konu edinen yazı ise Barış Mücen'e ait. Bu mücadele, bir taraftan bilimsel araçları kullanarak, sosyoloğun da içinde var olduğu gündelik fikir dünyasının ürettiği bakış açılarından kopuşu gerektirirken, öte taraftan, sosyolojinin bilimsel araçları kendisine yönelterek, bilimsel ve akademik alan içerisinde şekillenen bakış açısının sınırlarıyla yüzleşmeyi zorunlu kılmakta. Mücen, Bourdieu'nün önerdiği bu sosyolojik yaklaşımın, gerçeği anlamaya yönelik doğru fikirleri üretme çabasının ötesinde, sosyoloğun toplumsal dünyaya dair izlemesi gereken doğru bilimsel tutumu üretmeyi amaçlaması ekseninde irdeliyor.

Wacquant, derlememizdeki ikinci yazısında çoğu Bourdieu incelemesinde göz ardı edilmiş bir konuyu öne çıkararak, Bourdieu sosyolojisinin demokratik bir politika mecrası ile olan ilişkisini inceliyor. Yazı bu ilişkiyi üç farklı boyutuyla ele almakta: (1) Bourdieu'nün kişisel politik görüşleri (2) Sosyolojik metinlerine sirayet ettiği haliyle politika konusu, yani devleti, medyayı, partileri ve sendikaları birer sosyal bilim araştırması nesnesine dönüştürmesi ve (3) Bourdieu'nün yazdıklarıyla yaptığı politik müdahaleler; yani bilim adamlarına demokratik mücadele içinde atfettiği görev, cinsiyetçilik, ırkçılık ve neoliberalizm karşıtı analizleri. Wacquant, Bourdieu'deki bu çok boyutlu politik hattın "yeni" bir şey olmadığını, öteden beri akademik faaliyetlerine içkin olduğunun da altını çiziyor.

Jim Wolfreys'in makalesindeyse, Bourdieu'nün sol bir kanattan, doğrudan yaptığı kamusal müdahalelerin tarihi biraz daha ayrıntılandırılıyor. Wolfreys, Fransa'da sosyal devletin geriletmesine ve genel olarak neoliberalizme karşı Bourdieu'nün yaptığı çıkışları daha sonra Marksist yaklaşım açısından değerlendiriyor. Bourdieu'nün sosyolojik analizlerindeki politik eleştirinin Marksist eleştirinin konularıyla örtüştüğünü tartışan Wolfreys, onun Marksist analiz hakkındaki eleştirilerini ak-

tardıktan sonra Bourdieu'deki sol muhalefet ile Marksist solun muhalefetini karşılaştırıyor.

Bourdieu'nün sosyolojideki en temel katkılarından birisi de, kültürel yeniden-üretim doğasının keşfinde, eğitim süreçlerinin çözümlenmesi yoluyla alana yaptığı derin teorik müdahaledir. Bourdieu'ye göre, modern toplumlardaki ayrıcalıkların üretimi ve yeniden-üretimi noktasında eğitim alanındaki girift mekanizmaların önemli bir rolü vardır. Yasin Aktay yazısında, Bourdieu'nün eğitim ve kültürel yeniden-üretim ile ilgili çözümlerini tartışıyor. Sadece teorik bir tanımla sınırlı kalmayan Aktay, Bourdieu'nün kültürel yeniden-üretimde eğitim kurumlarının rolünü açıklayan modelinin, Türkiye'deki eğitim süreçlerinde "imtiyazlı" alanların mekanizmalarının açıklanmasında sunabileceği katkıları örnekleriyle ele alıyor.

Bilimin araçlarını kendi üzerine çevirmeyi düstur edinmiş Bourdieu'nün entelektüeller soruşturması daima sosyolojik perspektifinin ayrılmaz bir bileşeni. Bu ekseninde Güney Çeğin'in makalesi, Bourdieu'yü muhtemel bir "entelektüeller sosyolojisi" literatürü ekseninde okunması ve tartışılması gereken muhalif bir entelektüel figür olarak konumlandırıyor. Bu soruşturmanın bir uzantısı olarak da Türkiye'deki akademik alanın Bourdieu ile okunma alternatiflerinin önemine değiniyor.

Bourdieu sosyolojisinde daima merkezde kalmış bir ilgi alanı olan sanatsal üretim hakkındaki yazısında Emrah Göker, Bourdieu'nün "erken" ve "geç" dönemlerindeki sanat sosyolojisinin ana hatlarını ele alıyor. Fotoğrafçılık ve edebiyat üzerinden üretken yapısalcılığın sanat konusundaki yaklaşımlarının araştırıldığı makale, tartışmayı bu konularda Bourdieu ve çalışma arkadaşlarının izlediği araştırma tasarımı modeli etrafında kuruyor. Göker, bu modelin sanat sosyolojisi bağlamında güçlü ve zayıf taraflarını da ele alıyor.

Ali Murat Yel'in makalesi ise Bourdieu'nün din sosyolojisi çalışmaları ile ilişkisini, hem Bourdieu sosyolojisinin kaynakları hem de onun din sosyolojisine etkileri çerçevesinde ele almakta. Fransa'da sosyolojinin Paris'e özgü yarı felsefi entelektüel bir faaliyet olmasının, Fransa dışındaki ülkelerde bu disip-

lin içinde Fransızca olarak üretilen ürünlere karşı oluşan hoşnutsuzluktaki rolünü vurgulayan Yel, Bourdieu'nün eserlerinin de aynı geleneğin bir parçası olarak okunması gerektiğini öne sürüyor. Bourdieu'nün din sosyolojisinin aslında Katolisizm sosyolojisi olduğunu belirten Yel, dinin farklı toplumlarda farklı biçimlerde gelişen bir kültürel sürecin ürünü olduğunu ve bu nedenle Bourdieu'nün kavramlarının diğer dinlerin açıklanması noktasında Katolisizmin merkeziliğinden dolayı katı bir yapısal çekirdeğe sahip olması nedeniyle aynı derecede başarılı olamayabileceğini belirtiyor.

Neşe Öztimur'a göreyse Pierre Bourdieu, toplumsal cinsiyetin statik değil performatif karakterinin ön plana çıkarılıp eyleme kavramına odaklanıldığı ve böylece cinsiyetin ve cinsiyetlerarası ilişkilerin değişme/dönüşme imkânının tartışıldığı uğrakta feminist teorinin gündemine yerleşmiş, pek çok yeni çalışmaya esin kaynağı olmuş bir düşünür. Yazı, Bourdieu'nün feminist teori ve toplumsal cinsiyet çalışmalarına katkısı iki açıdan ele alıyor: Birincisi, Bourdieu'nün pratik kuramı ile ilgili. Bourdieu'nün teorisinde eylemin, eylem anında nesnel yapılarla öznel istek ve niyetin karşılaşmasıyla, hesaplanmadan bilinçsizce gerçekleştiğinin tartışılması, toplumsal cinsiyet kimliğinin oluşum ve değişim süreçlerini kavarken feminist teoriye yeni görme biçimleri sunuyor. İkinci olarak ise Bourdieu'nün *Eril Tahakküm* kitabında tartıştığı cinsiyet, cinsiyetlerarası ilişkiler ve işbölümü kavramları dolayısıyla feminist teoriye olan katkısı. Ayrıca, Bourdieu'nün toplumsal cinsiyeti ilişkisellik mantığıyla kavramasının –yani kadınlığın ve erkeklığın birbirleriyle karşılıklı ilişki içinde kurulduğunu tartışması– geç modern toplumlarda kadınların statülerinde meydana gelen değişimlerin erkeklik kurgularında yol açacağı değişim ve dönüşümlerin tartışılması da bu yazının temel dertlerinden.

Bourdieu'yü *ideoloji ve söylem* tartışmaları üzerinden okumak fikrinin dahi ilk bakışta oldukça ironik gözükebileceği uyarısıyla yazısına başlayan H. Bahadır Türk, "Sihirden Nefret Eden İllüzyonist: Bourdieu, Gelenek ve İdeoloji" adlı denemesinde Bourdieu'nün ideoloji ve söylem tartışmalarındaki muğ-

lak konumunu aydınlatmaya çalışıyor. Bourdieu sosyolojisinin dolaylı yoldan içeriye alındığı bir tartışmaya dair yazısında müellif, “post” ön ekli tartışmalar içerisinde giderek aşınan *ideologiekritik* tartışmalarına Bourdieu sosyolojisinin (mihenk taşı olan habitus, alan, doxa, sembolik iktidar ve sembolik şiddet kavramları ekseninde) yaptığı katkıyı tartışıyor.

Derlememizin son makalesi de bir Pierre Bourdieu metni. Bourdieu, toplumsal gerçeklik üzerine “alan”dan çıkan ve bilimsel olarak denetlenemeyen bilgilerle değil de, felsefi spekülasyonun kaygan zemininde kitabiliğin yeniden üretilmesi olarak nitelendirdiği skolastik tarzda düşünmenin bir örneği olarak Etienne Balibar’ın bir metnini kritik ediyor. Balibar’ın, öğrencisi olduğu Althusser’in *Kapital’i Okumak*’ı üzerine yıllar sonra dönerek metni yeniden düzeltme girişimindeki skolastik tutumunu ve konumunu çözümleyen Bourdieu, eleştirinin öz-düşünümsel bir tarzda ve sonuna kadar yapılmamasının en sonunda vardığı rölativizm veya tarihselcilik ikileminin kaynaklarını ve skolastik yanılığının mantığını ortaya koyuyor.

* * *

Son olarak şunu vurgulamak istiyoruz: Elinizdeki bu kitap, ortak bilimsel çalışmaların bilimsel üretim alanında nasıl bir dinamizm yaratabileceğini eserleriyle kanıtlayan Bourdieu sosyolojisi ile rabıta kurarak kolektif üretimin değerine vurgu yapmayı amaçlıyor. Çünkü derlemenin yazarlarını biraraya getiren muharrir güç, anlamanın ön şartını oluşturan *düşüncede dostluğun* güçlü bir bilimsel eleştirinin inşası için de gerekli olduğu gerçektir. Bu derlemedeki *kolektiflik*, Türkiye’de Batı’da üretilen *episteme* ile eleştirel bir ilişki kurulamamasının yarattığı kronik tüketimciliği ve düşünce geleneğinin süreklilik kazanamamasından kaynaklanan “fildişi kule-hayat” arasındaki suç ortaklığını aşma girişimlerinden yalnızca biri olarak görülmelidir.

GÜNEY ÇEĞİN, EMRAH GÖKER VE ALİM ARLI

Aralık 2005

